

УДК: 330.834

THE THEORY OF GOVERNMENT REGULATION IN THE WORKS

JOHN M. KEYNES

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В РОБОТАХ ДЖ. М. КЕЙНСА

Moroz M.O. / Мороз М.О.

graduate student / аспірант

Odessa National University of Economics, Odessa, Preobrazhenskaya, 8, 65000

Одеський Національний Економічний Університет, Одеса, Преображенська, 8, 65000

Анотація. Дж. М. Кейнс відоме у всьому світі як творець теорії державного регулювання економіки. Але, на жаль, ідеї Кейнса знайомі більшості в інтерпретації його послідовників. Неокейнсіанці розвинули ті ідеї Кейнса, які були актуальні і затребувані в другій половині ХХ століття. Ортодоксальний Кейнс є продукт неокласичного синтезу, продукт «економікс». Сьогодні прийшов час і для інших ідей книги «Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей». Щоб у всій повноті усвідомити їх і забезпечити їм застосування і розвиток, потрібно «очистити» ідеї самого Кейнса від домислів його коментаторів, побачити можливості розвитку оригінальних ідей Кейнса в сучасних умовах.

Ключові слова. Кейнсіанство, теорія державного регулювання, неокейнсіанство, інституціоналізм, неоінституціоналізм.

Вступ.

Ім'я Джона Мейнарда Кейнса добре відомо в нашій країні. Його книга «Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей» перекладилася на російську мову ще за радянських часів, коли багато творів інших західних економістів не були доступні широкому загалу в силу ідеологічних міркувань (наприклад, твори Ф. Хайека). Чому ж Кейнс був доступний радянському читачеві? Тому що він критикував ринок вільної конкуренції, розробляв теорію державного впливу на економіку, що знаходило відгук в серцях прихильників планової економіки.

Існують як би два Кейнса: один спритно «препарований», розкладений по полицях, зручний для сприйняття і для викладання. Інший - живий, шукаючий, що йде новими шляхами, складний, «незручний». Тут пригадується вираз, використаний Р. Коузом по іншому привиду, але відмінно підходящий для вираження реальної ситуації - «економічна теорія для класної дошки» [7, с. 342]. Найчастіше цей вислів використовують відносно неокласиків, але, виявляється, є і «Кейнс для класної дошки» («ортодоксальний Кейнс»).

Виходячи з вищезазначеного та ґрунтуючись на дослідженнях попередників цілком даної статі є спроба аналізувати головну роботу Дж. М. Кейнса «Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей». Знайти «приховані» ідеї які б були актуальні у сьогоднішній день. Для цього буде «очищено» ідеї самого Кейнса від домислів його коментаторів, щоб побачити можливості розвитку оригінальних ідей Кейнса в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Книга Кейнса цікава, корисна, відносно невелика за обсягом. Здавалося б, за стільки років читання вона повинна була б бути освоєна досконало, легко цитуватися і упізнаватися з будь-якого місця. Проте все інакше.

Теорія державного регулювання економіки стала візитною карткою Дж. М.

Кейнса, якого багато і знали тільки завдяки їй. Причому, знайомство з автором для багатьох обмежувалося сторінками навчальних видань, які реалізовували основну мету - показати його основоположником сучасної макроекономіки, творцем теорії державного регулювання та розробником антикризових заходів уряду.

З подачі послідовників Кейнса він знайом більшості вивчаючих економіку в їх інтерпретації. Історія поширення ідей Кейнса добре знайома (див., наприклад, [1; 2; 4; 5; 11; 13]) і ще раз вертатися до неї ми не будемо. Хоча хрестоматійну характеристику П. Самуельсоном основної його праці привести необхідно: «" Загальна теорія ... "- жажливо написана книга, вона погано організована ... Вона сповнена ілюзій і плутанини ... Сама кейнсіанська система викладена в ній незрозуміло ... Спалахи осянь і інтуїції перемежуються з нудною алгеброю. Незграбні визначення раптово змінюються незабутнім пасажем. Коли її, врешті-решт, здолаєш, то виявляється, що аналіз в ній очевидний і в той же час новий. Коротше кажучи, це робота генія» (цит. За: [11, с. 14]). Саме ця широко відома думка великого вченого, який багато зробив і для розвитку, і для популяризації економічної науки, визначила долю книги: прийнято вважати її геніальною, але не намагатися самостійно справлятися з «ілюзіями і плутаниною», а також неясністю викладу матеріалу. Деякі сміливці наважилися пройти весь шлях від першої до останньої сторінки самостійно, без примусу в рамках відповідних навчальних курсів. Тільки пройшовши цей шлях, розумієш, як мало схоже ортодоксальний Дж. М. Кейнс зі сторінок підручника на автора часто дійсно незручних для сприйняття суджень на сторінках геніальної книги.

Цей ортодоксальний Кейнс є продукт неокласичного синтезу, продукт «економікс», який сповідує принцип «чистої економічної науки», відмовляючи в увазі історичному, політичному, ідеологічному, етичному і всім іншим контекстів. Кейнс же - мультіконтекстуален. Зокрема, він зауважує, що «... економічне процвітання виявляється в надмірно великій мірі залежним від політичної і соціальної атмосфери, співзвучною духу рядового бізнесмена. ... Оцінюючи очікуваний розмах інвестицій, ми повинні взяти до уваги нерви, схильність до істерії, навіть реакцію на зміну погоди у тих, від чиєї стихійної активності в значній мірі залежать ці інвестиції» [6, с. 262].

Неокласичний синтез, натхненний приголомшливим успіхом «великого синтезу» Альфреда Маршалла, намагається поєднати в єдиному потоці неокласику і кейнсіанство. Але те, що вдалося блискуче реалізувати Маршаллу, виявилось не під силу П. Самуельсону. І справа тут не в особистостях вчених, не в їх професійному масштабі, а в самих синтезованих ідеях. Якщо А. Маршалл застосував нову методологію маржиналізму для переосмислення спадщини класиків, то П. Самуельсон спробував розглянути кейнсіанську теорію як окремий випадок неокласичної. На обличчя відмінність підходів: у А. Маршалла - органічний, у П. Самуельсона - механістичний.

У спробі синтезувати два підходи, П. Самуельсон відкидає як несуттєву думку Кейнса про створення загальної теорії. Для Дж. М. Кейнса ця думка першорядна, так як дає назву всьому твору - «Загальна теорія зайнятості,

відсотка і грошей», а також відкриває твір, даючи назву першому розділу - «Загальна теорія». У ній він пише: «Я назвав цю книгу «Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей», акцентуючи увагу на визначенні «загальна». ... Я наведу докази того, що постулати класичної теорії застосовні не до загального, а тільки до особливого випадку, так як економічна ситуація, яку вона розглядає, є лише граничним випадком можливих станів рівноваги. Більш того, характерні риси цього особливого випадку не співпадають з рисами економічного суспільства, в якому ми живемо, і тому їх проповідування збиває зі шляху і веде до фатальних наслідків при спробі застосувати теорію в практичному житті» [6, с.137].

Вищенаведені міркування Дж. М. Кейнса знову змушують згадати Р. Коуза, який в 1930-і рр. (Як і Дж. М. Кейнс) створюючи свій основний твір, писав про бажаність в економічній теорії реалістичності припущень. Допущення бувають реалістичними, а бувають зручними. «На ділі це призводить до того, що, коли економісти не в стані аналізувати те, що відбувається в реальному світі, вони винаходять уявний світ, який піддається їх інтерпретації» [8, с. 80]. Уявних світів, як і моделей, що їх відображають, може бути багато.

Головна розбіжність Дж. М. Кейнса з неокласиками, що робить нереальним синтез їх ідей, це те, що вони з різних світів. (Можна сказати, що П. Самуельсон створює свій світ, намагаючись забезпечити неокласичний синтез, але це вже інша історія.) Дж. М. Кейнс пише: «... очевидно, що оскільки класична теорія застосовна лише у випадку повної зайнятості, то абсолютно неправильно застосовувати її до аналізу «вимушеного» безробіття, якщо вже таке виникає (а хто ж буде заперечувати, що вона дійсно існує). Теоретики класичної школи схожі на прихильників евклідової геометрії в неевклідовому світі, які переконуючись на досвіді, що прямі, за всіма даними паралельні, часто перетинаються, не бачать іншої можливості запобігти злочасним зіткненням, як сварити ці лінії за те, що вони не тримаються прямо. Насправді ж немає іншого виходу, як відкинути зовсім аксіому паралельних ліній і створити неевклідову геометрію. Щось подібне потрібно сьогодні і економічній науці» [6, с. 148].

Кейнс вважає, що недоліком багатьох професійних економістів є байдужість «до невідповідності між їх теоретичними висновками і фактами, що спостерігаються. Це протиріччя не могло вислизнути від пересічної людини; не випадково він став ставитися до економістів з меншою повагою, ніж до представників тих наукових дисциплін, у яких теоретичні висновки узгоджуються з даними досвіду» [6, с.160]. Вчений не згоден не тільки з ігноруванням класиками факту наявності вимушеного безробіття, а й із застосуванням ними підходів мікроекономіки до аналізу національної економіки: «... у нас немає таких легких способів позбутися від страждань, що заподіюються безробіттям. І нам доводиться приймати такі страждання як неминучий результат застосування до діяльності держави тих заповідей, які найкращим чином пристосовані для того, щоб "приносити збагачення" окремій людині» [6, с. 240].

Елемент не реалістичності багатьох теоретичних побудов додає, на думку Дж. М. Кейнса, відсутність в них динаміки. «Той факт, що за побудовою сучасної економічної теорії часто криється припущення про статистичний стан, вносить в неї значний елемент нереальності» [6, с. 249]. І хоча сам Дж. М. Кейнс не розробляв теорій зростання, елемент динаміки в нього активно присутній завдяки обліку очікувань агентів, що зв'язує сьогодні і майбутнє. Дуже важливий в його теорії показник граничної ефективності капіталу визначається очікувано віддачею від капіталу. Стан довгострокових припущень визначає спонукування до інвестування. Очікування, припущення виходять з обліку динаміки процесу. Чудово, що сьогодні і майбутнє пов'язані у Дж. М. Кейнса не простою екстраполяцією, він не переносить сьогоднішні тенденції в майбутнє, а намагається показати, як майбутнє впливає на сьогодні, причому, передбачуване майбутнє: «Графік граничної ефективності капіталу має фундаментальне значення, тому що в основному через цей фактор ... передбачуване майбутнє впливає на сьогодні» [6, с. 249].

Вчений відзначає ще один елемент не реалістичності багатьох теоретичних моделей - їх надумана математичність. На жаль, саме цим страждали багато викладень і переосмислень ідей самого Кейнса, що говорить про те, що істинного Кейнса в цих побудовах немає. Дж. М. Кейнс пише: «Занадто велика частка сучасної «математичної економіки» представляє собою, по суті, просту мішанину, настільки ж неточну, як і ті початкові припущення, на яких вона ґрунтується, причому автори отримують можливість забувати про складні відносини і взаємозв'язок дійсного світу, замикаючись в лабіринті претензійних і непотрібних символів» [6, с. 369].

Маржиналізм, на якому базується неокласика, як найважливіша методологічна передумова і використовує принцип раціональності. Кейнс виходить з принципу обмеженої раціональності, не використовуючи цього терміна, але реалізуючи його сутність. Як само собою зрозуміле він зазначає: «... отримані нами знання не забезпечують достатньої основи для припущень, розрахованих з математичною точністю» [6, с. 254]. Тобто економічні агенти не мають у своєму розпорядженні всю необхідну інформацію, тому не можуть мати точних оцінок явищ і їм доводиться користуватися умовними оцінками. «На практиці ми мовчазно погоджуємося, як правило, спиратися на те, що в дійсності є умовністю» [6, с. 254]. Ця ідея видається геніальною для свого часу, але залишилася без належної уваги, як і ідея конвенціональності, яка, до речі, забезпечує можливість користуватися умовними оцінками: «... умовний метод розрахунку сумісний з високою ступенем наступності і сталості в наших справах доти, поки можна покладатися на те, що ця умовність приймається всіма учасниками» [6, с. 254].

Ідея конвенціональності отримала розвиток в неінституціоналізмі (економіка угод у Л. Товено, ідеологія згоди у Д. Норта). Хотілося б привернути увагу до того, що проситься називатися «ф'ючерсною конвенціональністю» (термін автора. - С. Г.). В оригінальній теорії відсотка Дж. М. Кейнса присутні і умовні оцінки, і зв'язок теперішнього часу з майбутнім, і конвенціональність, причому, така що переноситься на майбутнє: «мабуть,

точніше було б сказати не те, що норма відсотка є в значному ступені психологічним феноменом, а то, що вона є в значній мірі конвенціональним феноменом. Адже її фактична величина значною мірою визначається переважним поглядом на її очікувану в майбутньому величину» [6, с. 295].

Основою новаторського підходу Дж. М. Кейнса являється роль, яка відводиться масовій психології в поясненні економічних процесів. Не випадково ядром кейнсіанської теорії виступає психологічний закон, який говорить: «Психологія суспільства така, що з ростом сукупного реального доходу збільшується і сукупне споживання, проте не в такій же мірі, в якій росте дохід» [6, с. 238]. Перша роль в теорії Кейнса відведена теорії мультиплікатора, і він теж безпосередньо пов'язаний з масовою психологією: «... значення мультиплікатора представляють собою функцію від психологічних схильностей населення» [6, с. 229].

У Дж. М. Кейнса з'являється абсолютно незвичайний ракурс розгляду масової психології - «заглядання в майбутнє», або своєрідний «ф'ючерсний» підхід, коли значення має не просто облік масової психології, а її передбачення тими, хто приймає важливі рішення - наприклад, професійними інвесторами. «Більшість цих осіб в дійсності вельми стурбовані ... тим, щоб передбачити трохи раніше широкої публіки зміни в системі взаємно поділюваних умовностей як основи ринкової оцінки. Їх цікавить не реальна вартість будь-якого об'єкта вкладення капіталу ..., а то, як ринок буде оцінювати його під впливом масової психології через три місяці або через рік. ... Отже, професійний інвестор ... змушений приділяти увагу передбаченню змін, що насуваються, ... точніше тих з них, які ... мають найбільший вплив на масову психологію ринку» [6, с. 256].

Дії, що мають на меті прогноз психології ринку, Дж. М. Кейнс називає спекуляцією; а дії, що мають на меті прогноз очікуваного доходу від майна за весь термін його служби - підприємництвом. У міру вдосконалення організації ринків інвестицій, зростає небезпека переважання спекуляції над підприємництвом. «Спекулянти не приносять шкоди, якщо вони залишаються бульбашками на поверхні рівного потоку підприємництва. Проте нинішнє становище стає серйозним, коли перед підприємництво перетворюється в міхур в вирі спекуляцій. Коли розширення виробництва капіталу стає побічним продуктом діяльності грального будинку, важко очікувати гарного результату» [6, с. 259]. Таким чином, спекуляція вносить нестійкість в економічну систему.

Крім зазначеної причини нестійкості Кейнс привертає увагу до нестійкості, «... яка виникає з певної властивості людської природи, яке виражається в тому, що помітна частина наших дій, оскільки вони спрямовані на щось позитивне, залежить скоріше від самовільного оптимізму (виділено автором. - С. Г.) , ніж від скрупульозних розрахунків, заснованих на моральних, гедоністичних або економічних мотивах» [6, с. 261]. Багато позитивних рішень «... приймаються під впливом однієї лише життєрадісності - цієї спонтанно виникаючої рішучості діяти.

... Тому, коли життєрадісність загасає, оптимізм похитнутий і нам не залишається нічого іншого, як покладатися на один тільки математичний

розрахунок, підприємництво хиріє і випускає дух. ... Але приватна ініціатива буде на висоті лише в тому випадку, коли розумні розрахунки доповнюються і підтримуються духом життєрадісності »[6, с. 261-262]. Звісно ж, що в ігноруванні даного положення часто криються причини невдач програм з розвитку бізнесу в Україні і не тільки.

Ми вже відзначали неприйняття Кейнсом надмірно формалізованого підходу, сподівання на «розумні розрахунки». Повертаючись неодноразово до цієї дуже важливої для нього ідеї, і в міркуваннях про роль оптимізму в людській діяльності він вважає за потрібне закликати «... пам'ятати, що людські рішення, оскільки вони впливають на майбутнє - і в особистих, політичних або економічних справах, не можуть покладатися на строгі математично обґрунтовані припущення, оскільки відсутня база для їх обґрунтування. Саме наша вроджена спрага діяльності є сила, яка рухає світом; раціональна половина нашого «я» займається, як уміє, відбором альтернатив, розраховуючи там, де можна, проте вона нерідко виявляється у владі наших капризів, настроїв і бажань спробувати щастя »[6, с. 262].

Дуже змістовним є зауваження про те, що раціональна половина нашого «я» займається оптимізаційними розрахунками «як вміє»! Це підтверджує зазначений вище факт визнання Дж. М. Кейнсом обмеженої раціональності економічних агентів. Крім принципу обмеженої раціональності в дослідженні Кейнса присутній і принцип невизначеності. У міркуванні про схильність до споживання знаходимо наступне зауваження: «... на схильність до споживання може сильно вплинути стан повної невідомості щодо майбутнього і щодо того, що воно може з собою принести» [6, с. 209]. У дослідженні відсотка вчений зазначає: «Велике збільшення кількості грошей в стані внести таку велику невизначеність в перспективи, що посиляться перевага ліквідності, пов'язане з мотивом обережності» [6, с. 270]. А далі Дж. М. Кейнс дуже цікаво з'єднує проблему невизначеності з розкидом думок. Виявляється, згода в думках не завжди корисно: «... думка відносно майбутньої норми відсотка може бути настільки одностайним, що й мала зміна ставок викличе масову погоню за готівкою» [6, с. 270]. З виявлених залежностей робить просто геніальний висновок, за значенням який виходить далеко за рамки економічної науки: «Цікаво, що стійкість системи і її чутливість до змін в кількості грошей так залежать від відмінності в думках про те, що не може бути визначено. Найкраще було б знати майбутнє. Але оскільки воно невідомо, то якщо ми маємо намір контролювати функціонування економічної системи, змінюючи кількість грошей, важливо, щоб думки про майбутнє розходилися »[6, с. 270]. До схожої ідеї Дж. М. Кейнс приходить при аналізі мотивів переваги ліквідності: «Ймовірність зростання активності на ринку облігацій виникає лише в тій мірі, в якій поява новин по-різному інтерпретується різними людьми або по-різному торкнеться індивідуальні інтереси» [6, с. 291].

Проблема інтерпретації інформації в книзі Дж. М. Кейнса і його послідовників не отримала розвитку. Однак це один з найважливіших моментів, які дистанціюють Дж. М. Кейнса від маржиналістської ортодоксії. У представників останньої проблема інтерпретації не виникає, так як економічні

агенти сприймають світ таким, «як він є». (Ми вже відзначали вище, що сам цей світ задається низкою зручних передумов.) Кейнс же, зачіпаючи ідею інтерпретації, прокладає дорогу найважливішому положенню неоінституціоналізму, прекрасно розвиненому Д. Норттом. У книзі «Інститути, інституціональні зміни і функціонування економіки» той пише: «... люди сприймають зовнішній світ шляхом переробки інформації за допомогою існуючих ментальних конструкцій, що забезпечують розуміння навколишнього і вирішення виникаючих проблем» [9, с. 37]. Беручи точку зору про обмежену інформацію у індивіда і його здатності до обчислень (що ми вище зазначали і у Кейнса), доводиться усвідомлювати різницю між реальним і сприймаємим світом. Саме наявність даної відмінності є складною проблемою людської взаємодії, яка визначає існування невизначеності будь-якої суспільної системи.

Для пом'якшення проблеми люди виробили впродовж тривалого часу співпраці правила і процедури, покликані спростити процес переробки, організації та використання інформації, стійкі стереотипи взаємодії, які тепер називають інститутами. Д. Норт робить висновок, що інститути існують для зменшення невизначеності, яка супроводжує взаємодію між людьми.

Таким чином, ми знаходимо у Дж. М. Кейнса багато ідей, пізніше отримавших розвиток в інституціоналізмі. Вище в тексті було багато прикладів цього. Тепер виділимо ті, які є визначальними для інституціоналізму - облік контексту протікання економічних процесів та інституційного середовища, як упорядкованого набору формальних і неформальних інститутів.

Розмірковуючи про суб'єктивні фактори схильності до споживання, Дж. М. Кейнс пише: «Сила всіх цих мотивів буде різко змінюватися в залежності від характеру існуючих інструментів і економічної структури розглянутого нами суспільства, в залежності від звичок, що створюються расовими особливостями, рівнем освіти, умовностями, релігій, існуючими уявленнями про мораль, в залежності від переважаючих в даний час надій і минулого досвіду, від масштабів виробничих потужностей та їх технічного рівня, від панівних форм розподілу багатства і встановленого рівня життя» [6, с. 222]. Вчений чітко окреслює свою позицію поза рамками економікс, на ділі відмовляючись від принципу «чистої економічної науки», переходячи до розуміння необхідності врахування різноманітних факторів при аналізі економічних процесів (що автор даної статті позначає як «мультиконтекст» [12, с. 108-113]).

Пояснюючи позицію схоластів по відношенню до проценту, Дж. М. Кейнс зазначає, що «... дослідження схоластів були спрямовані на роз'яснення формули, яка допускала б високу граничну ефективність капіталу і тримала б в той же час на низькому рівні норму відсотка, використовуючи для цього закон, звичаї та моральні санкції (виділено автором. - С. Г.)» [6, с. 408]. Розмірковуючи про державне регулювання, він виділяє то становище, що «... мудре і розсудливе державне керівництво повинно дати можливість вести гру відповідно до встановлених правил (виділено автором. - С. Г.) і обмеженнями ...» [6, с. 426]. Але саме правила гри і механізм примусу до їх здійснення Д. Норт визначає як інститут. Дане трактування інституту отримало найбільш

широке поширення в економічній науці. Важливо, що в теорії Дж. М. Кейнса присутні і формальні і неформальні інститути. Останні він цікаво з'єднує з різноманітністю: «... різноманітність зберігає традиції (виділено автором. - С. Г.), які втілюють в собі найбільш вірний і успішний вибір попередніх поколінь. Воно забарвлює нинішнє у барвисті кольори фантазії, і, будучи слугою досвіду в такій же мірі, як традиції і фантазія, воно є найбільш могутнім засобом для досягнення кращого майбутнього» [6, с. 430].

Прикрашаючи екскурс в світ ідей Дж. М. Кейнса цим чудовим пасажом, що характеризує його не тільки як вченого-економіста, а й як філософа з поетичним даром, хочеться з оптимізмом приєднатися до думки Р. М. Нуреева про зростання «інтересу до філософії економіки в цілому і до початкового кейнсіанству особливо» [11, с. 33].

Відзначаючи велику роль некейнсіанства в розкритті ідей Кейнса, можна все ж висловити надію на появу нових послідовників Кейнса, що роблять акцент на його «неортодоксальних» ідеях. Дані ідеї особливо затребувані сучасною складною реальністю, що не вміщається в суворі математичні моделі і конструкції, несумісною з механістичним підходом.

Ми вже відзначали розвиток ідей Кейнса в рамках інституційного підходу. На наш погляд важко переоцінити можливі наслідки для економічної науки цього починання. Абсолютно по-новому починає сприйматися проблема «план або ринок», актуальна для України на всіх етапах її розвитку, але особливо гостро позначилася в 1980-і рр. У поняття «план» включалася ідея активного державного регулювання. Перемогли «риночники», зачаровані успіхами країн з розвинутою ринковою економікою. В якості теоретичного інструменту економічної політики України, тільки починаючій перехід до ринку, був сприйнятий монетаризм, - теоретичний продукт, породжений розвинутою економікою, причому вийшов на авансцену на визначеному етапі її розвитку (економічна криза середини 1970-х рр. ; час кризи кейнсіанської теорії державного регулювання економіки). Здійснений вибір став причиною великих проблем в перехідній економіці, що змусило багатьох колишніх прихильників відвернутися від ринку. Сьогодні все частіше можна почути заклики повернутися до ідеї держрегулювання. З іншого боку, висловлюються ідеї в дусі «невидимої руки». Таким чином, проблему намагаються вирішити в двійковій системі.

Ідеї неортодоксального Кейнса, отримали розвиток в руслі неоінституціоналізму, дозволяють надати проблемі обсяг, багатомірність, зробити підхід до її вирішення більш адекватним реальності. Саме невизначеність середовища, обмежена раціональність учасників взаємодії (відмічені Кейнсом) призводять до виникнення трансакційних витрат, які стали «візитною карткою» неоінституціоналістів. У своїй Нобелівській лекції «інституціональна структура виробництва» Р. Коуз зазначав, що «... ніхто не може поручитися, що в світі позитивних трансакційних витрат дій держави (типу управління підприємствами, регулювання або податкової політики, включаючи субсидії) не зможуть дати кращого результату, ніж переговори між індивідами на ринку» [7, с. 347]. Мають значення витрати взаємодії не тільки в

економічній, а й у політичній сфері. Тільки при нульовому значенні тих і інших ринок з усіма проблемами впорається сам («невидима рука»!) І тип правління в країні не буде впливати на її економічний розвиток. Однак при позитивних трансакційних витратах розподіл політичної влади всередині держави і структура інститутів, які б виробляли правила, є вирішальними факторами економічного розвитку.

Високий рівень трансакційних витрат в Україні робить для неї особливо актуальним облік розбраті розподілу політичної влади всередині країни і інституціональної структури (в тому числі структури інститутів, що виробляють правила взаємодії). Вищесказане допомагає дати новий підхід до проблеми співвідношення регулювання і економічної свободи для нашої країни, відповісти на питання «план або ринок». Саме свідоме регулювання інституціональної структури, вдосконалення правового забезпечення економічного життя дозволить створювати кращі умови для функціонування ринкового механізму. Як це не здається для кого-то дивним, але сильна держава не антипод ринку, а його необхідна умова в сучасному житті. Ефективність взаємодії держави і господарства забезпечується силою держави.

Френсіс Фукуяма в роботі «Сильна держава» говорить про появу на початку XXI століття нової установки на «пріоритет сили над сферою впливу». Ф. Фукуяма цитує Мілтона Фрідмена, провідного вченого економіста, який відстоював протягом багатьох десятиліть ідеали вільного ринку, приватизації як основи політики в пострадянських країнах: «Але я помилявся. ... Виявилось, що дотримання законності може бути важливіше приватизації» [14, с. 41]. Цю думку Ф. Фукуяма ілюструє прикладом Росії, де приватизація призвела «... до ослаблення державних функцій, що вимагало функціонуючих ринків і високого рівня державних повноважень, щоб забезпечити їх роботу. Нічого подібного в Росії не було, і в результаті багато приватизовані активи не дійшли до тих бізнесменів, хто міг би їх зробити продуктивними» [14, с. 41]. Росія 1990-х демонструвала слабкість держави, що означає недолік адміністративного потенціалу для нормального управління економікою. Сила державної влади полягає в здатності «держави планувати і проводити політичні курси та забезпечувати слідування законам чесно і відкрито» [14, с. 21].

Розуміння проблеми не завжди дає дієві рецепти її вирішення. Справа в тому, що не існує універсально задовільних правил створення організаційних структур. Ф. Фукуяма вважає, що «... не може бути науки громадського адміністрування, незважаючи на недавні зусилля економістів її створити» [14, с. 8-9]. Ф. Фукуяма відстоює ідею, що «Вдалі рішення проблем суспільного адміністрування в деякому сенсі повинні бути місцевими» [14, с. 82].

Френк Доббін в роботі «Формування промислової політики» висловлює подібну ідею:

«... розглядаючи інституалізовані смисли сучасного суспільства як продукт локальних соціальних процесів, ми зуміємо краще орієнтуватися в питаннях публічної політики. Для цього треба перейти від постановки питання в дусі реалізму («яким універсальним раціональним законам підпорядковується соціальна реальність?») До конструктивізму («яким чином конкретні

раціоналізовані соціальні інститути складаються в конкретному соціальному контексті?»). Я стверджую, що відмінності між раціоналізованими смисловими системами ... пояснюють значні відмінності в політиці різних країн і що раціональність в основі своїй обумовлена культурою »[3, с. 608].

До культурної складової суспільного розвитку сьогодні звертаються багато дослідників. Великий внесок у її вивчення вніс Д. Норт. Він визначає культуру як перенесення норм, цінностей і ідей. У роботі «Розуміння процесу економічних змін» вчений пише: «Існує тісний зв'язок між системами переконань і інституціональним каркасом. Системи переконань включають в себе внутрішню репрезентацію соціального ландшафту. Інститути є тими структурами, які люди накладають на цей ландшафт для отримання бажаного результату. ... Таким чином, структура деякого економічного ринку відображає переконання агента, здатного визначати правила гри. ... У тому випадку, якщо існують конфліктуючі переконання, інститути будуть відображати переконання того агента, ... який має повноваження настоювати на своєму виборі »[10, с. 80]. Тобто ідея сильної держави доповнюється ідеєю сильного лідера. Норт робить висновок: «Ключем до розуміння процесу змін стає інтенціональність гравців, стоячих за процесом інституційних змін, а також їх бачення стану речей» [10, с. 16].

Висновки.

Таким чином, очевидно, що сучасні неінституційні ідеї розвивають багато підходів Кейнса (без виявлення очевидно існуючого з ними зв'язка). Позиціонуючи неінституціоналізм як збагачену ідеями інституціоналізму неокласику, кейнсіанство апіорі ставиться йому в опозицію. Хоча уважне читання не літератури про Кейнса, а самого твору Кейнса, змушує знайти багато, що зближує його позицію та позицію сучасних неінституціоналістів. Геніальні твори завжди сповнені смислами, яким приходить свій час. Некейнсіанці розвинули ті ідеї Кейнса, які були актуальні і затребувані в другій половині ХХ століття. Сьогодні прийшов час і для других ідей книги «Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей». Щоб у всій повноті усвідомити їх і забезпечити їм застосування і розвиток, потрібно «очистити» ідеї самого Кейнса від домислів його коментаторів. Сьогодні цікавий саме неортодоксальний Кейнс - Кейнс за межами кейнсіанства «класної дошки»!

Література:

1. Вайнтрауб С. Хиксианское кейнсіанство: величие и упадок / С. Вайнтрауб // Современная экономическая мысль / под общ. ред. В. С. Афанасьева, Р. М. Энтова. — М. : Прогресс. 1981. — С. 91–117.
2. Гловели Г. Д. История экономических учений : учеб. пособие / Г. Д. Гловели. — М. : Юрайт, 2011. — 742 с.
3. Доббин Ф. Формирование промышленной политики (фрагменты книги) // Западная экономическая социология : хрестоматия современной классики / сост. и науч. ред. В. В. Радаев. — М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2004. — С. 607–632.
4. История экономических учений : учеб. пособие / под ред. В.

Автономова, О. Ананьина, Н. Макашевой. — М. : ИНФРА-М, 2000. — 784 с.

5. История экономических учений : современный этап : учебник / под общ. ред. А. Г. Худокормова. — М. : ИНФРА-М, 2009. — 732 с.

6. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс // Антология экономической классики : в 2 т. / [сост. И. А. Столяров]. — М. : Эконом, 1992. — Т. 2. — С. 137–432.

7. Коуз Р. Институциональная структура производства [Нобелевская лекция] / Р. Коуз // Природа фирмы : К 50-летию выхода в свет работы Р. Коуза «Природа фирмы» / под ред. О. И. Уильямсона, С. Дж. Уинтера; пер. с англ. М. Я. Каждана; науч. ред. пер. В. Г. Гребенников. — М. : Дело, 2001. — С. 340–351.

8. Коуз Р. Природа фирмы : истолкование / Р. Коуз // Природа фирмы : К 50-летию выхода в свет работы Р. Коуза «Природа фирмы» / под ред. О. И. Уильямсона, С. Дж. Уинтера; пер. с англ. М. Я. Каждана; науч. ред. пер. В. Г. Гребенников. — М. : Дело, 2001. — С. 74–91.

9. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономик / Д. Норт ; пер. с англ. — М.: Фонд экономической книги «Начала», 1997. — 190 с.

10. Норт Д. Понимание процесса экономических изменений / Д. Норт ; пер. с англ. — М. : ИД ГУ-ВШЭ, 2010. — 253, [1] с.

11. Нуреев Р. М. «Общая теория занятости, процента и денег» Дж. М. Кейнса: предпосылки возникновения, методология и особенности интерпретации / Р. М. Нуреев // Journal of Institutional Studies (Журнал институциональных исследований). — 2016. — Т. 8, № 1. — С. 6–35.

12. Самошилова Г. М. От контекста — к мультиконтексту в рамках институционального подхода / Г. М. Самошилова // Институциональная трансформация экономики: российский вектор новой индустриализации : матер. IV Междунар. науч. конф. : в 2 ч. [отв. ред.: Е. А. Капогузов, Г. М. Самошилова]. — Омск : Изд-во Ом. гос. ун-та, 2015. — Ч. 1. — С. 108–113.

13. Селигмен Б. Основные течения современной экономической мысли / Б. Селигмен ; пер. с англ. — М. : Прогресс, 1968. — 600 с.

14. Фукуяма Ф. Сильное государство : управление и мировой порядок в XXI в / Ф. Фукуяма; [пер. с англ.]. — М. : АСТ Хранитель, 2007. — 220, [2] с.

References.

1. Vaintraub S. Khiksianskoe keinsianstvo: velichie i upadok / S. Vaintraub // Sovremennaya ekonomicheskaya mysl' / pod obshch. red. V. S. Afanas'eva, R. M. Entova. — М. : Progress. 1981. — С. 91–117.

2. Gloveli G. D. Istoriya ekonomicheskikh uchenii : ucheb. posobie / G. D. Gloveli. — М. : Yurait, 2011. — 742 s.

3. Dobbin F. Formirovanie promyshlennoi politiki (fragmenty knigi) // Zapadnaya ekonomicheskaya sotsiologiya : khrestomatiya sovremennoi klassiki / sost. i nauch. red. V. V. Radaev. — М. : Rossiiskaya politicheskaya entsiklopediya (ROSSPEN), 2004. — С. 607–632.

4. Istoriya ekonomicheskikh uchenii : ucheb. posobie / pod red. V. Avtonomova, O. Anan'ina, N. Makashevoi. — М. : INFRA-M, 2000. — 784 s.

5. Istoriya ekonomicheskikh uchenii : sovremenniy etap : uchebnik / pod obshch. red. A. G. Khudokormova. — М. : INFRA-M, 2009. — 732 s.

6. Keins Dzh. M. Obshchaya teoriya zanyatosti, protsenta i deneg / Dzh. M. Keins // Antologiya ekonomicheskoi klassiki : v 2 t. / [sost. I. A. Stolyarov]. — M. : Ekonov, 1992. — T. 2. — S. 137–432.

7. Kouz R. Institutsional'naya struktura proizvodstva [Nobelevskaya lektiya] / R. Kouz // Priroda firmy : K 50-letiyu vykhoda v svet raboty R. Kouza «Priroda firmy» / pod red. O. I. Uil'yamsona, S. Dzh. Uintera; per. s angl. M. Ya. Kazhdana; nauch. red. per. V. G. Grebennikov. — M. : Delo, 2001. — S. 340–351.

8. Kouz R. Priroda firmy : istolkovanie / R. Kouz // Priroda firmy : K 50-letiyu vykhoda v svet raboty R. Kouza «Priroda firmy» / pod red. O. I. Uil'yamsona, S. Dzh. Uintera; per. s angl. M. Ya. Kazhdana; nauch. red. per. V. G. Grebennikov. — M. : Delo, 2001. — S. 74–91.

9. Nort D. Instituty, institutsional'nye izmeneniya i funktsionirovanie ekonomik / D. Nort ; per. s angl. — M. : Fond ekonomicheskoi knigi «Nachala», 1997. — 190 s.

10. Nort D. Ponimanie protsessa ekonomicheskikh izmenenii / D. Nort ; per. s angl. — M. : ID GU-VShE, 2010. — 253, [1] s.

11. Nureev R. M. «Obshchaya teoriya zanyatosti, protsenta i deneg» Dzh. M. Keinsa: predposylki vozniknoveniya, metodologiya i osobennosti interpretatsii / R. M. Nureev // Journal of Institutional Studies (Zhurnal institutsional'nykh issledovaniy). — 2016. - T. 8, № 1. — S. 6–35.

12. Samoshilova G. M. Ot konteksta — k mul'tikontekstu v ramkakh institutsional'nogo podkhoda / G. M. Samoshilova // Institutsional'naya transformatsiya ekonomiki : rossiiskii vektor novoi industrializatsii : mater. IV Mezhdunar. nauch. konf. : v 2 ch. [otv. red.: E. A. Kapoguzov, G. M. Samoshilova]. — Omsk : Izd-vo Om. gos. un-ta, 2015. — Ch. 1. — S. 108–113.

13. Seligmen B. Osnovnye techeniya sovremennoi ekonomicheskoi mysli / B. Seligmen ; per. s angl. — M. : Progress, 1968. — 600 s.

14. Fukuyama F. Sil'noe gosudarstvo : upravlenie i mirovoi poryadok v XXI v / F. Fukuyama; [per. s angl.]. — M. : AST Khranitel', 2007. — 220, [2] s.

Abstract. John M. Keynes is well-known as the creator of the theory of state regulated economy. But, unfortunately, the ideas of Keynes are mostly known in the interpretation of his followers. Neo-Keynesians developed the ideas of Keynes, which were relevant in the second half of the twentieth century. Orthodox Keynes is a product of the neoclassical synthesis, the product of «Economics». Today it is time for other ideas of the book «The General Theory of Employment, Interest and Money». That is why in order to fully realize them and to ensure their application and development, it is required to «clean up» the ideas of Keynes from speculation of the commentators to see the possibility of development of original ideas of Keynes in modern conditions.

Keywords. Keynesianism, theory of state regulation, neo-Keynesianism, institutionalism, neo-institutionalism.

Статья отправлена: 09.03.2021 г.

© Мороз М.О.